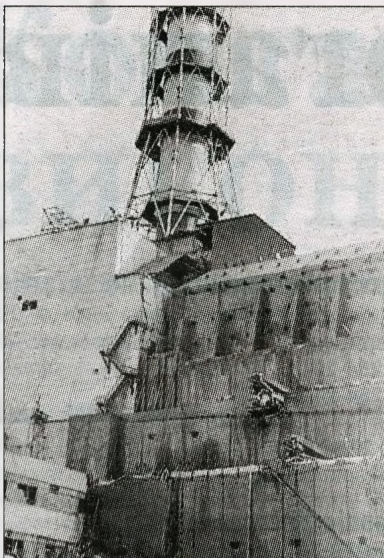

Фронт, де всі працювали в режимі воєнного часу

НЕЗАБУТНЄ. Минає 30 років відтоді, коли в ніч на 26 квітня 1986 р. на Чорнобильській атомній електростанції сталася аварія, яка посідає особливе місце серед світових подій другої половини ХХ століття

Вольт ДУБОВ,
публіцист, учасник ліквідації
наслідків аварії на ЧАЕС,
для «Урядового кур'єра»

Цією статтею ми продовжуємо цикл матеріалів, які приурочено до трагічних роковин події світового масштабу. У № 55 від 23 березня «УК» публікував інтерв'ю з экс-головою Адміністрації зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення Володимиром Холошою. Тепер на суд читачів пропонуємо матеріал згадування безпосереднього учасника тих подій.

Причина аварії та безпосередні наслідки

На енергоблоці №4 стався вибух, яким зруйнувало конструкції реактора і будівлі, а в навколишнє середовище потрапили значні викиди радіоактивних речовин. Причинами аварії, якщо синтезувати різні думки, можна назвати збіг обставин: поєднання недосконаlosti конструкції та органів регулювання реактора і помилкових дій персоналу. Союзна влада, підтримуючи авторитет радянської науки, офіційно визначила винуватцем тільки персонал ЧАЕС. Проте спеціалісти і дослідники доводять, що головне тут — конструктивні недоліки реактора типу РБМК. Працівники станції та пожежники, виявивши високий професіоналізм і самопожертву, не допустили поглиблення аварії. Частина території України, Білорусі й Росії опинилася у зоні екологічного лиха. Проблема стала міжнародною, коли хвиля радіації досягла європейських країн.

Вертикаль управління і вжиті заходи

Самовпевненість і твердження вчених про абсолютну безпеку радянської ядерної енергетики призвели до того, що аварія на ЧАЕС стала для всіх несподіванкою. Але держава і суспільство зуміли в екстремальних умовах мобілізувати всі сили і засоби на її подолання. Одразу утворилася вертикаль управління надзвичайною ситуацією. Керівництво діями з ліквідації наслідків аварії зосередилося у союзних органах влади, від яких і надходили всі принципові рішення. Для організації роботи створено урядову комісію, яку очолив заступник голови Ради міністрів СРСР Б. Щербина. У республіці діяла оперативна група Політбюро ЦК Компартії України на чолі з головою Ради міністрів УРСР О. Ляшком, яка координувала і організовувала дії республіканських органів.

Обставини, що склалися після аварії, потребували вжиття термінових екстраординарних заходів із залученням економічного, науково-технічного і людського потенціалу всієї великої країни, якою був на той час Радянський Союз. За рішеннями урядової комісії виконано великий обсяг робіт. Це зокрема скорочення викидів у навколишнє середовище

радіоактивних речовин зі зруйнованого реактора, евакуація понад 90 тисяч населення з міста Прип'яті й зони відчуження. Проведено інтенсивну дезактивацію силами військових частин, що дало змогу розширити фронт аварійних робіт. Побудовано об'єкти енерго- і водопостачання, автомобільні шляхи, вахтові селища для персоналу ЧАЕС і будівельників, споруджено об'єкт «Укриття» (саркофаг), введено в дію три енергоблоки, що вціліли. Побудовано нове місто Славутич для працівників ЧАЕС.

Виконання унікальних робіт вимагало реалізації багатьох наукових та інженерно-технічних ідей, по-

йованого населення. Для цього використовували наявний житловий фонд, у червні-жовтні 1986 року побудували 8210 індивідуальних будинків садибного типу і 222 об'єкти соціально-побутового та культурного призначення, ввели в експлуатацію водопровідні мережі, лінії електропередач, дороги з твердим покриттям. Ідеться про зовсім нові населені пункти з новими назвами.

Для запобігання поширенню радіоактивного забруднення за межі 30-кілометрової зони Рада міністрів УРСР ухвалила рішення здійснити невідкладні санітарно-захисні заходи. На основних магістральних напрямках та всередині зони ство-

їх супроводжували, серед них і я, майже щодня облітали атомну станцію, інші об'єкти, щоб перевірити перебіг робіт. Вертоліт зависав якнайнижче над трубою 4-го блоку, де бетонували фундамент і стіни саркофага.

Уперше опинившись тут, як зворожений розглядав розламане жерло реактора. Одного разу спостерігали, як військові (з добровольців) зачищали покрівлю блока, збирали розкидані вибухом радіоактивні шматки і кидали у ту чорну дірку. Вони робили це, хоч знали, що наражалися на небезпеку.

Тоді швидкими темпами споруджували об'єкт «Укриття». Керува-

участі в ліквідації аварії. І ми були свідками цього патріотичного духу.

Такого забути не можна. І нині, на відстані років, пам'ять утримує до дрібниць події того часу, і постійно перебуваєш під їх враженням. Щоб не носити їх у собі, написав книжку «Будні Чорнобиля» (2004), де розповів закінчив словами ліквідатора і художника Петра Ємця: «Вражала неймовірна працездатність людей, не було чванства і підлоти серед ліквідаторів аварії. Можливо, вони не знали тієї величезної небезпеки, яка підстерігала їх на кожному кроці, але впевнений: якби знали всю правду, все одно не відмовились би виконати свій обов'язок».

Чорнобиль — це величезна трагедія. Водночас це символ безмежної мужності та героїзму багатьох тисяч людей, які пройшли радіоактивне горнило, ризикуючи здоров'ям і життям, виконали громадянський обов'язок і заслужили всесвітню вдячність. Їхній патріотизм, самовідданість, вірність обов'язку можуть бути прикладом для наступних поколінь українців.

Життя підтвердило, що загалом стратегія ліквідації аварії була правильною. Хоч практична її реалізація виявила невідповідності системи і суспільства, брак ефективних засобів радіаційного контролю та необізнаність населення з методами захисту. Не існувало на той час державної концепції дій у надзвичайних ситуаціях. Викликала справедливу критику закритість інформації та зайва політизація чорнобильських питань, щоб підтримувати міжнародний імідж СРСР. Проте в тих умовах було важко і майже неможливо все передбачити, багато чого довелося робити шляхом спроб, наважання.

Урок пам'яті

Чорнобильська АЕС після аварії ще 15 років працювала у складі загальної енергосистеми. Проте 15 грудня 2000-го її зупинено з огляду на міжнародні зобов'язання України. Протягом років, що минули, не зупинялася ліквідація наслідків аварії. В Україні про них нагадують 53,4 квадратного кілометра території, що зазнала радіаційного забруднення, майже 2 мільйони громадян, які мають статус постраждалих, зокрема 212,7 тисячі ліквідаторів (на 01.07.2015 р.). Багато хто з них зазнав опромінення значними дозами, вони стали інвалідами, змушені постійно боротися за свої права.

30-ті роковини Чорнобильської катастрофи мають привернути увагу держави і суспільства до розв'язання чорнобильських проблем.

Із роками притуплюється гострота пережитої трагедії. Нові покоління вже мало що знають про неї. Тому одна з головних вимог сьогодення — збереження пам'яті й усвідомлення її уроків. Чорнобильська катастрофа показала, наскільки тісним і взаємопов'язаним став світ у ядерну епоху. А це визначає величезну відповідальність держав та урядів за безпеку народів і життя на землі.

Заступник голови Ради міністрів УРСР Микола Федорович Ніколаєв був одним із головних організаторів ліквідації аварії (п'ятий праворуч, автор матеріалу — другий праворуч). Місто Прип'ять, вересень 1986 р.

всякденної ініціативи, праці тисяч людей. Урядова комісія сконцентрувала всі важелі із практичного керівництва роботами, в її розпорядженні були необхідні фінансові, матеріальні й людські ресурси. На її вимоги в Чорнобиль із будь-якої точки Союзу перекидали матеріали, устаткування, виконували термінові замовлення, виїжджали фахівці, науковці, зосереджували військові підрозділи, авіатехніку, транспорт тощо. Розмах, із яким зуміли мобілізувати ресурси, скоординувати всі зусилля на ліквідацію аварії, був безпрецедентним за масштабами.

Роль республіканського уряду

Україна, на території якої сталася аварія, взяла на себе величезну частину цієї роботи, попри обмеженість впливу влади республіки на прийняття рішень. Головну увагу приділяли організації виконання рішень союзних органів влади, вирішенню багатьох соціальних питань, що виникли у зв'язку з аварією. Серед них умови оплати тих, хто працював у зоні ЧАЕС, забезпечення аварійних робіт матеріально-технічними ресурсами, запобігання забрудненню водосховищ Дніпровського каскаду. Першочерговим стало працевлаштування, відшкодування матеріальних втрат і забезпечення житлом та соціально-побутовим обслуговуванням еваку-

ювали комплексні пункти дезактивації техніки і санітарної обробки людей. До протирадіаційного кільця навколо Києва входило 15 КПШ. Встановлено контроль за якістю продуктів рослинництва і тваринництва. Розгорнув роботу Інститут радіаційної медицини в Києві.

Уряд України переорієнтувався на ліквідацію аварії, мобілізував необхідні сили і ресурси. Завдяки організаторській роботі вдалося швидко і вчасно розв'язувати поточні проблеми. Згадуючи ті події, тодішній голова Ради міністрів УРСР Олександр Ляшко писав: «Не знаю, де бралися сили на таку роботу. Виручала виключна обов'язковість у виконанні рішень, які приймали, моїх заступників, апарату Радміну, всіх міністерств і відомств республіки».

Особисті спогади

У той час я працював помічником заступника голови Ради міністрів УРСР М. Ніколаєва, який був одним із головних організаторів ліквідації. Мені довелось разом з ним тривалий час перебувати в зоні відчуження, на всіх її об'єктах, брати участь у засіданнях урядової комісії й підготовці її рішень, в організації й контролі їх виконання. Ми неодноразово відвідували аварійний блок, доводилося бувати під зруйнованим реактором, коли шахтарі споруджували залізобетонну захисну плиту. Або над ним, коли Щербина, Ніколаєв і кілька осіб, які

ли роботами, використовуючи промислове телебачення і радіозв'язок. Величезні металоконструкції вагою 50—150 тонн за допомогою потужних кранів встановлювали на опори з точністю до кількох сантиметрів. Такий монтаж у будівельній практиці робили вперше. Із закінченням спорудження у листопаді 1986-го зруйнований реактор перестав бути небезпечним радіаційним джерелом забруднення навколишнього середовища.

Постійно відчувалися неймовірна напруга і складність завдань, які виконували. То була боротьба з небувалим лихом, про яку ліквідатори між собою казали, що це як на війні: тут теж був фронт, усі працювали у режимі воєнного часу. Тільки битва відбувалася з іншим ворогом — радіацією, яка має руйнівний вплив на все живе і яку не можна побачити, помацати або відчутти. Але треба обов'язково перемогти.

Усвідомлюючи важливість дорученої нам роботи, відчували гостру потребу перебувати на «передньому краї». У поемі Є. Євтушенка «Братская ГЭС» є такі рядки: «И ты знай, страна моя: если тяжело мне, все равно я счастлив — я в первом эшелоне!» Може, для когось тепер це звучить пишномовно, але в них дуже добре відобразився дух епохи. Ми так мислили, так були виховані. Коли трапилася аварія, багато громадян звертались до владних структур республіки із проханням направити їх у Чорнобиль для

Фото з архіву автора